

Oana BOC
(Universitatea Babe -Bolyai,
Cluj-Napoca)

Considera ii tipologice asupra operei lui Tudor Arghezi

Abstract: (Typological considerations on Tudor Arghezi's work) The attempt to sketch some general coordinates to define a certain typological profile of Arghezi's work can be carried out within the theoretical framework provided by anthropological poetics, orientation developed by Mircea Borcil in numerous studies. This perspective of poetics achieves a comprehensive and coherent synthesis of Coseriu's integral linguistics and the theory of Lucian Blaga's metaphorical duality, substantiating the understanding of the literary text in its specificity, as a text whose meaning is oriented towards poetic finality, generating worlds. On a more specific typological level, Mircea Borcil places the general types of internal finalities of the creative process generating poetic meaning: plasticizing finality and revealing finality. We believe that, in general, in Arghezi's work one can identify a constant orientation of the meaning towards the analogical restoring of concrete experience in the text or even towards materializing the impalpable. This orientation of the meaning thus subsumes and motivates constitutive textual processes (e.g. dynamics of materialization of the abstract) and at the same time reveals the plasticizing finality of the semantic process generating meaning, thus defining the typological profile of Arghezi's lyrical universe. Also Arghezi's testimonies about understanding poetry (revealing his explicit poetics) support the same plasticizing finality in creating poetic meaning, outlining the horizontal poetic view which finds and recognizes "the shred of aura" carried by man "on the outside or on the inside". This plasticizing finality motivates the textual strategies establishing meaning in Arghezi's poetic world, at the same time defining its typological profile.

Keywords: poetic typology, poetic finality, plasticizing finality, poetic meaning

Rezumat: Demersul schi rii unor coordonate generale care s contureze un anumit profil tipologic al operei argheziene se poate realiza în cadrul teoretic oferit de poetica antropologic , orientare dezvoltat în numeroase studii de c tre Mircea Borcil . Aceast perspectiv a poeziei realizeaz o sintez teoretic ampl i coerent a viziunii lingvisticii integrale co eriene i a teoriei dualit ii metaforice a lui Lucian Blaga, fundamentând în elegerea textului literar în specificitatea lui, ca text al c rui sens este orientat înspre finalitatea poetic , creatoare de lumi. La un nivel tipologic mai specific, Mircea Borcil situeaz tipurile generale de finalit i interne ale procesului creator de sens poetic: finalitatea plasticizant i finalitatea revelatoare. Consider m c , în general, în opera arghezian putem identifica o constant orientare a sensului înspre refacerea analogic în text a concretului experien ei sau chiar spre materializarea impalpabilului. Aceast orientare a sensului î i subsumeaz i motiveaz astfel procedeele textuale constitutive (ca de exemplu, dinamica concretiz rii abstractului) i, în acela i timp, relev finalitatea plasticizant a procesului semantic creator de sens, conturând astfel profilul tipologic al universului liric arghezian. De asemenea, m rturirile argheziene despre în elegerea poeziei (care relev poetica sa explicit) sus in aceea i finalitate plasticizant în crearea sensului poetic, conturând privirea poetic orizontal care constat i recunoa te „ and ra de aureol ” purtat de om „pe dinafar sau pe din untru”. Aceast finalitate plasticizant motiveaz strategiile textuale prin care se instituie sensul i lumea poetic arghezian , definindu-i în acela i timp profilul tipologic.

Cuvinte cheie: tipologie poetic , finalitate poetic , finalitate plasticizant , sens poetic

0. Abordarea noastr se va situa în cadrul conceptual deschis de o important orientare actual a poeziei, i anume, cea dezvoltat de Mircea Borcil . Cercet torul clujean ofer în numeroasele sale studii¹ o evaluare pertinent a posibilit ilor reconstruc iei poeziei

¹ Vezi mai ales Borcil 1981, 1987, 1992, 1994, 1996, 1997, 2001, 2002.

pe bazele concepției teoretice a lingvisticii lui Eugen Coeriu, de asemenea, premisele fundamentale necesare acestui demers reconstructiv. Această perspectivă realizează o sinteză teoretică amplă și coerentă a viziunii lingvisticii coeriene și a teoriei metaforice a lui Lucian Blaga, fundamentând în alegerea textului literar în specificitatea lui, ca text al cărui sens este orientat înspre finalitatea poetică, creatoare de lumi. De fapt, această reelaborare a cadrului teoretic antropologic al lui Blaga prin conceptele semanticii integrale și în conexiune cu această perspectivă, constituie baza unei originale dezvoltări în direcția unui proiect de „poetică a culturii” realizat de M. Borcil.

Considerăm că este nu numai justificat, ci și necesar ca demersul poetic să se proiecteze pe fundalul premiselor și al principiilor teoretice generale oferite de lingvistica integrală coeriană, deoarece ansele de reușită ale unei abordări adecvate a textului literar din perspectiva poeziei sunt reale numai în elegând: esența poeticului (care este creativitatea absolută²), locul și finalitatea poeticului în raport cu ansamblul fenomenelor de limbaj (poeticul reprezintă „locul manifestării plenare” a lingvisticului, actualizarea maximală a posibilităților de sens, evitându-se astfel perspective reducționiste ca cea a limbajului poetic în ele că „deviație” sau ca funcție ornamentală³), de asemenea, faptul că dincolo de expresia textului trebuie creat și reinstatuit un conținut specific care este sensul textual (prin care în textul literar se instituie o „lume”⁴). Acestea constituie, de fapt, constantele unui fundal teoretic necesar pe care să se proiecteze cercetarea poetică, în calitate de studiu al textelor care au ca finalitate crearea de lumi⁵.

1. În acest cadru conceptual, M. Borcil elaborează, în câteva studii de referință⁶, principiile generale și criteriile orientative pentru o tipologie a textualității poetice⁷. Autorul valorifică teoria dualității metaforice blagiene, care constituie punctul de plecare și pe care o raportează la un cadru general oferit de tipologia semiotică a culturii a lui Lotman, teorii care au ca punct comun ideea fundamentării creării culturale pe un mecanism creator de natură metaforică. Întregul ansamblu teoretic propus de M. Borcil este formulat în conceptele semanticii integrale coeriene, în spiritul profund al acestei noi paradigme lingvistice. Astfel, M. Borcil elaborează o tipologie a textelor poetice din perspectiva specific culturală a „finalității”, „intenționalității” constitutive. Procesul de instituire a sensului poetic (care are ca finalitate „crearea de lumi”) poate fi orientat înspre o finalitate „plasticizantă” („expresivă”) sau înspre o finalitate „revelatoare”, acestea reprezentând, în opinia Emmei T. Măianu, forme tipologice de gradul doi ale finalității poetice (T. Măianu 2001: 99)⁸.

² „Poezia e întotdeauna absolut și creează și alte lumi posibile” (Coseriu 1971/1977: 206-207).

³ Coeriu demonstrează faptul că poezia nu este „un uz lingvistic printre altele”, ci reprezintă „limbajul pur și simplu (fără adjective)”, mai precis, „realizarea tuturor posibilităților limbajului ca atare” (Coseriu 1971/1977: 203). Vezi și Coseriu 1981/1997: 140-141; 1994: 145-162.

⁴ Pentru o discuție despre distincția sens/sens poetică se vedea Boc 2013.

⁵ O demonstrație amplă a acestei idei o realizăm în Boc 2007 și Boc 2011.

⁶ Vezi Borcil 1981, 1987, 1992.

⁷ Ne referim pe larg la această tipologie poetică în Boc 2007: 86-100.

⁸ Autoarea consideră că „tipologia textelor poetice elaborată de M. Borcil este, până în prezent, singura dezvoltare sistematic-comprehensivă și coerentă a acestui tip de viziune teoretică” și „aceasta este calea de urmat în întregul domeniu al tipologiei integrale a textelor, iar nu abordarea inversată, în care (sub)tipul este conținut al rezultatului din compunerea aditivă de unități sau procedee, sau se confundă cu domeniile *tematice* la care textul se relaționează”.

Autoarea fundamentează conceptual problematica generală a tipologiei textuale din perspectiva lingvisticii integrale, definind textual-tipologicul, în spiritul în elegerii humboldtiene a limbajului ca *enérgeia*, drept „principiu formator al activității discursive”, care poate fi descris pe mai multe paliere funcționale. Forma de gradul unu corespunde disocierii humboldtiene între modurile discursive „poetic”/„nonpoetic” („prozaic”), iar „forma textual de gradul doi decurge din finalități interne mai determinate, cum sunt finalitățile plasticizant și revelatoare, cu subcategoriile lor, din modelul lui Mircea Borcil ” (T mîianu 2013: 35).

Astfel, în opinia lui Mircea Borcil , procesul metaforic global creator de sens poetic poate tinde spre „plasticizare” (spre realizarea unei pregnanțe imaginative, prin revoluționarea percepției) sau spre „revelare” (spre re-prezentarea unor esențe ale lumii obscurizate prin diversitatea fenomenală, care implică, astfel, o dedublare a planurilor ontologice). „Procesul metaforic A (‘plasticizant’) va defini și ilustra, a adăuga, un cod semiotic cultural de tip *sintactic*, întrucât posibilitatea funcționării lui se bazează pe un model al lumii analog lumii fenomenale. Pe de altă parte, procesul metaforic B (‘revelator’) implică, evident, un cod semiotic cultural de tip *semantic*, în măsura în care funcționarea acestuia presupune un model al unor lumi multiplu semiotizate și axiologic ierarhizate” (Borcil 1987: 187).

Distincția esențială între aceste tipuri funcționale de poezie este ilustrată de M. Borcil , în special în studiile sale din 1981 și 1987, pe baza unor sugestii desprinse din poetica explicit și implicită a unor texte românești moderne (așa cum mărturisite de autorul în studiul din 1987: 188). Autorul constată că „finalitatea ‘revelatoare’ poate fi ilustrată cel mai pregnant prin poetica explicită și implicită a majorității textelor lirice ale lui Blaga și Barbu”, în timp ce „finalitatea ‘plasticizantă’ sau ‘expresivă’ se ilustrează foarte clar prin poetica explicită și implicită a majorității textelor lirice ale lui Arghezi și ale unor poeți avangardiști” (Borcil 1987: 188). „Realizarea unei pregnanțe imaginative” prin procesul metaforic global creator de sens este susținută de înelegerea „rolului poeziei” ca „‘revoluționare’ a sensibilității prin atragerea în sfera percepției intensificate (a limbajului) a celor mai diverse aspecte ale lumii fenomenale” (Borcil 1981: 23-24, trad. n.). Lipsa unei demarcații între „real” și „transcendent” proiectează modelul referențial creat prin aceste texte (model de tip „diagramatic” sau „iconic”) într-o „serie unică de existențe”, analogic lumii fenomenale, în care chiar și conținutul „în mister” al lumii este convertit în imagine perceptibilă, în chip al lumii accesibil, recuperabil prin expresie.

2. Asumându-ne acest cadru conceptual, am argumentat pe larg în Boc 2007: 77-86 necesitatea abordării textului literar dintr-o perspectivă tipologică (în înțelegerea integralistă precizată mai sus), necesitate care derivă, în opinia noastră, mai ales din faptul că această

(T mîianu 2001: 100). De asemenea, într-un studiu recent, E. T mîianu consideră modelul tipologic teoretizat de M. Borcil drept „un cadru integrator pentru revalorizarea altor concepții asupra poeziei”, deoarece „permite reformularea mai coerentă și revalorizarea unor descrieri și concepte formulate pe alte baze teoretice – descrieri și concepte care, din diferite rațiuni, nu reușesc să surprindă adecvat, prin ele înseși, esența textului poetic” (T mîianu 2013: 39). Din altă perspectivă teoretică, Ileana Oancea apreciază modelul de tipologizare propus de Mircea Borcil drept „un imens efort constructiv care, prin valorificarea metaforice fundamentale blagiene, poate oferi o tradiție românească de mare valoare în această direcție de cercetare atât de complexă” (Oancea 1998: 153).

perspectiv tipologic implic cel pu in dou aspecte care nu numai c nu pot fi ocltate în orice abordare a textualit ii literare, ci neasumarea lor poate conduce la impasuri sau chiar la erori de interpretare a textelor literare. Aceste aspecte esen iale vizeaz faptul c textul poetic i implicit con inutul semantic al acestuia, sensul textual poetic trebuie în elese ca manifestare a activit ii lingvistice creatoare (ca *enérgeia*) i nu ca obiect (*ergon*)⁹ – perspectiv care implic un demers reinstaurator al activit ii creatoare prin descoperirea modalit ilor interne de instituire a sensului; de asemenea, finalitatea poetic trebuie în eleas ca distingându-se tipologic de celelalte finalit i nonpoetice (pragmatic i apofantic), într-un moment profund al instituirii sensului („orientat” ca sens poetic) a c rui finalitate intern constitutiv este cea a crea iei de lumi.

Implica iile directe (i foarte importante) ale unei astfel de abord ri tipologice (din perspectiv integralist) presupun realizarea unor serii de distinc ii: (i) distinc ii conceptuale esen iale la nivelul finalit ii discursive care orienteaz crea ia de sens fie spre interpretarea lumii (*finalitatea „tiin ific ”*), fie spre interac iunea pragmatic (*finalitatea „practic ”*), fie spre crea ia de lumi (*finalitatea poetic*) i care confer textualit ii poetice o autonomie func ional ireductibil (aceste distinc ii ilustreaz palierul tipologic I); (ii) distinc ii la nivelul *finalit ii poetice* între cele dou tipuri de finalit i constitutive, relevând dou tipuri esen iale ale procesului semantic creator de sens poetic: finalitatea poetic „revelatoare” i finalitatea poetic „plasticizant ” (distinc ie care ilustreaz palierul tipologic II).

Considerarea de principiu a liricii argheziene ca ipostaziind tipul plasticizant sintactic (Borcil 1981, 1987, vezi supra) a constituit pentru demersul nostru un punct de plecare acceptat nu doar pe baza argumentelor din studiile men ionate, ci i pe baza (subiectiv a) propriei intui ii i confirmat în urma demersului analitic pe care l-am întreprins pe larg în Boc 2007, urm rind mai ales investigarea procesului intern de instituire a sensului i identificarea modalit ilor textuale prin care se creeaz la nivel textual-discursiv un anumit tip de model al lumii în scriitura arghezian , modalit i determinate i motivate de finalitatea procesului de poesis discursiv.

3. Vom încerca în cele ce urmeaz o schi are (inevitabil incomplet) a unor coordonate generale care confer un anumit profil tipologic universului textual arghezian, investigat amplu în lucrarea noastr din 2007.

3.1. În poetica explicit a lui Tudor Arghezi pot fi reg site, nediferen iate, captate din interior prin modul specific arghezian de a în elege poezia, cele dou paliere tipologice (v. supra): *finalitatea poetic* în sine – palierul tipologic I (**3.1.1.**) orientat ca *finalitate* (intern) „*plasticizant* ” – palierul tipologic II (**3.1.2.**). În elegerea poeziei, pe de o parte ca

⁹ Reducerea textului literar la ipostaza sa de obiect i încercarea de a identifica, mai ales la nivel formal, indicii ale poeticit ii/literarit ii s-au dovedit a constitui un drum închis, datorit dificult ii de a g si un criteriu pertinent pentru a diferen ia poeticul de alte manifest ri ale limbajului. De exemplu, atât retoricile clasice – care încercau s impun un criteriu cantitativ de distinc ie (definind poeticul ca „limbaj ornat”, rezultat prin „împodobirea” limbajului obi nuit) –, cât i poetica formalist i apoi cea structuralist – care propuneau un criteriu calitativ prin încercarea de a identifica o func ionare specific a limbajului în literatur – e ueaz în primul rând pentru c pornesc de la premisa consider rii textului literar drept un *obiect lingvistic*, un produs (*ergon*), un macrosemn închis, autotelic care subzist numai prin rela iile dintre elementele care îl alc tuiesc.

act ontologic, iar pe de alt parte ca „aventur ” a descoperirii „misterului” care eman din „via a cotidian ”, reprezint dublul filon al poezicii explicite argheziene.

3.1.1. În alegerea poeziei ca act ontologic, conturat mai ales în poetica explicit arghezian , a condus chiar la considerarea lui Tudor Arghezi drept „poet religios”¹⁰. Dar, dac analiz m argumentele pe care M. Be teliu îi fundamenteaz – cu o mare subtilitate a interpret rii – teza sa privind „poetica crezului artistic religios” formulat în poetica explicit arghezian , putem constata faptul c acestea se constituie în tot atâtea argumente de ordin general ale *poeticit ii în sine* (sau ale *finalit ii poetice*, ca palier tipologic I) i nu ale unei componente religioase¹¹. De fapt, cele dou niveluri identificate de autor în poetica explicit arghezian – nivelul „poezicii crezului artistic religios” i nivelul „poezicii me te ugului” – sunt situabile, în în alegerea noastr , chiar la cele dou paliere/finalit i tipologice.

Tudor Arghezi în elege actul poetic ca act de desm rginire a fiin ei, rupt la nivel ontologic de lumea cunoscut prin experien , lume pe care o asum i o transcende prin poezie. Poezia este pentru Arghezi „*o stare religioas a sufletului nostru; sentimentul care, indiferent de credin i indiferent dac crezi sau nu crezi i pe deasupra dogmelor i m rginirilor i varia iilor de credin , afirm blând i prime te dulce prezen a lui Dumnezeu în frumuse ile suave ale existen ei. Natura, lumea, omul, via a, sunt ni te poeme care comunic între ele, f r sfâr it, împrumutându- i taina din lumin i melancoliile obscure. Între Poezie i Dumnezeu este o leg tur ca între form i culoare*” (Poezia, în Arghezi 1974: 164). Actul poetic, prin analogie, dar într-un mod total diferit de modul religios de a în elege lumea, permite deschiderea spre „taine” i creeaz prezen (a „lumii” poeziei), la fel cum simpla afirmare a sentimentului religios creeaz prezen a lui Dumnezeu. Pentru Arghezi religia nu este decât un termen de compara ie, un alt mod de cunoa tere a lumii fiin ei umane dincolo de cunoa terea prin experien . Cu for a sa plasticizant uimitoare, Arghezi reu e te s apropie, dar în acela i timp i s disting poezia de modul de cunoa tere al religiei: omul are puterea s creeze/descopere o lume de dincolo de experien prin cele dou moduri de cunoa tere, îns această descoperire se face în dou moduri esen ial diferite (cum diferite sunt „forma” i „culoarea”). Credem c Arghezi a intuit aici aspectul conceptualizat prin termenul co erian de *univers de discurs*¹² (ca mod de cunoa tere) în toate ipostazele sale (univers de discurs empiric, poetic, religios, tiin ific) i a raportat poezia la toate aceste ipostaze umane ale cunoa terii (moduri autonome de cunoa tere). Acest convingere ne este înt rit cu atât mai mult cu cât Arghezi subliniaz intangibilitatea i integritatea poeziei în fa a tiin ei: „*omul nu- i poate pierde în c r i i în tiin sentimentul poeziei, din care iese toat tiin a, oricât materialitate f r vibra ie au încercat unii savan i usca i i m rgini i s puie la cap tul victoriilor tiin ifice ale omului*” (Poezia, în Arghezi 1974: 164). Tocmai de aceea, în cunoa terea poetic , omul face abstrac ie nu numai de cunoa terea empiric , ci i de cunoa terea tiin ific : „*poezia are în sâmburele ei o divin naivitate, care se întâlne te în floare, în pas re, în bucurie, în entuziasm. Poezia e copilul care r mâne în sufletul adolescentului, al omului matur i al b trânilor, peste durere, dezam gire i suferin* ” (Poezia, în Arghezi 1974: 164).

¹⁰ M. Be teliu, *Tudor Arghezi – poet religios* (Be teliu 1999).

¹¹ Am argumentat pe larg acest lucru în Boc 2007: 214-222.

¹² V. Coseriu 2000/2002.

Arghezi constată că „miracole nesfârșite zac în noi în împrejurul nostru, pe care viața în societate ne-a dezvăluit și le prețuim”, însă „miracolul suprem” este Cuvântul¹³. Poetul recunoaște puterea esențială creatoare a cuvântului, pornind de la simbolismul acestuia: „vocabularul e harta prescurtată a esențialului naturii și omul poate crea din cuvinte, din simboale, toată natura din nou, creată din materiale în spațiu și o poate schimba” (*Scrisoare cu tibi irul*, în Arghezi 1974: 80). Actul poetic este a adăuga un act instaurator, demiurgic, „zămislior” de lume. Acesta este, de fapt, sensul profund al poeziei în eleas ca religie și care coincide, în esență, cu finalitatea poetică în sine („creatoare de lumi”): „scrisul, nescocit de oameni ca o zămislire din nou a lumii, are o putere egală cu aceea exprimată în Geneză”, cum scrie „ceva cu totul grav, peste toate sensurile de vocabular. A scrie e a face din nou tot ce fusese indiscutabil făcut și bine făcut” (*Dintr-un foi or*, în Arghezi 1974: 199, 210). De aceea, spune poetul, „în venirea miraculoasă a fiului pe lume am găsit documentul stăruirii civile literare” (Arghezi 1974: 209). Poezia reprezintă, a adăuga, o perpetuuă resurrecție, o recunoașterea existenței miracolului ascuns dincolo de aparențe, un act de instituire (prin cuvinte) a unei alte lumi și de credință în această lume creată de către un eu absolut, demiurgic, eliberat de eul empiric: „m-am eliminat și la sută din mine, lăsând să se vadă numai părțile lui Dumnezeu” (Arghezi 1974: 203).

Ni se pare foarte important faptul că, în timp ce mulți poeți au încercat să definească poezia raportându-o la limbajul obișnuit (la finalitatea pragmatică a logosului semantic), Arghezi are o înțelegere profundă a faptului că poezia este în esență ei ireductibilă la lumea empirică și la limbajul obișnuit, că poezia este un act revelator care instituie un obiect ontologic distinct de lumea fenomenală. Tocmai de aceea, în încercarea de a defini poezia, Arghezi o raportează la religie, mod de cunoaștere la fel de tulburător, de inefabil și de „irracional” ca și Poezia.

3.1.2. „Fiorul grav al necunoscutului” se relevă în poezia argheziană într-o perspectivă orizontală. Nu este un fior sacru, de dincolo de ființă, ci este „misterul” ființei înseși și al universului cotidian care o înconjoară. N. Manolescu accentuează faptul că Arghezi este „poetul furtunii, al creatului, în mai mare măsură decât al transcendenței, al divinității. Divinitatea argheziană își pierde atributele sacre, cedându-le omului, vieții, uitărilor, naturii. (...) materia sa ușoară sau degradată este mereu tema lui de candidă înțelegere” (Manolescu 1971: 149-150). De fapt, acest lucru este clar exprimat de poetul însuși. În elegerea lui Arghezi, poezia „face parte din viața cotidiană”, ea „nu e ceva brut, ca o pădure sau o câmpie, dar ceva care emană din ele ca și din munca zilei de azi, de ieri și de totdeauna și din tot sufletul nostru” (*Ce e poezia?*, în Arghezi 1974: 291). A adăuga, „poezia e înșiși viața; e umbra și lumina care catifelează natura și din omului senzația că trăiește pe planeta lui în cer. Pretutindeni și în toate este poezie, ca și cum omul și-ar purta capul cuprins într-o aureolă de icoană. Toate lucrurile naturii și ale omului și toate vietățile poartă și ele aureolă, pe dinafară sau pe dinuntru. Poezia nu e numai în dragoste; poezia e în atelier, în uzină, în chinul omului de a realiza, în muncile, în invențiile lui – ea trebuie numai găsită” (*Poezia*, în Arghezi 1974: 163) (subl. n.). Astfel, credem că în poezia argheziană, saltul

¹³ *Scrisoare cu tibi irul*, în Arghezi 1974: 80.

ontologic instituit prin poezie se deschide înspre „misterul” orizontal, adică pe aceeași axă de existență cu ființa umană.

N. Balot remarcă „o deosebire de structură între două viziuni majore ale poeziei române din acest secol, între aceea a lui Arghezi și aceea a lui Blaga” și identifică această diferență structurală mai ales la nivelul „misterului”, al „tainei”. „[Arghezi] nu se constituie deasupra tainei, ci ca un biet om sub «taina celor taine fără număr»”, spre deosebire de „poetul orfic”, Lucian Blaga, a cărui poezie „este o asemenea multiplă invocare [a altuia, a nenumitului sau a nechematului și a straniului, a tainei] și, în același timp, un instrument hermeneutic, o cheie pentru mistere nedesluite (Balot 1979: 31-32). Autorul remarcă, de asemenea că, dacă nu se poate vorbi despre o filosofie a lui Tudor Arghezi, putem descoperi, totuși, o „rețea ideatică – întortocheată, contradictorie și confuză – care în-formează scrierile sale” și care „nu este axată pe efortul de a cunoaște, ci pe acela de a *fi*” (Balot 1979: 33). Efortul de a *fi*, decelat de N. Balot, susține, credem, privirea poetică orizontală, care constată și recunoaște ființa „misterului”, înțeles ca „*and r de aureol*” purtat de om „*pe dinafară sau pe dinătru*” sau ca o energie care „emană” din interior în însuși „viața cotidiană”. „*A fi*” pe aceeași axă existențială (orizontală, sintactică) cu „misterul” are ca implicații directe o viziune fragmentată a lumii, o interiorizare și o parțializare a perspectivei privirii poetice și, în consecință, o concentrare pe detaliu, pe accident, pe ludic, pe concretul plastic (și nu pe întreg, pe substanță, pe viziunea de ansamblu, pe arhitectonic – perspectivă implicată de o privire poetică verticală, orientată de finalitatea „revelatoare” a actului poetic). Finalitatea „plasticizantă” a procesului de poezie creează un model al lumii (analogic lumii fenomenale) în care conținutul în „mister” al lumii este asumat și integrat sub chipul accesibil și „indiferent” al lucrurilor, convertit în imagine perceptibilă, în încercarea paradoxală de a plasticiza inefabilul. Ceea ce ar putea pare o „poetică a metalingvii” (cu toate aspectele implicate la nivel idiomatic: valorificarea limbajului neolog, uneori cu accente vulgare, inovațiile lingvistice¹⁴ etc.) reprezintă, de fapt, o strategie poetică intrinsecă, subsumată finalității plasticizante, prin care se instituie la nivelul sensului textual poetic o „lume” cu un conținut unic și ireductibil. În ceea ce privește materialul său lingvistic, poetul declară ludic: „*m-a posedat intenția de a împrumuta vorbelor însuși iri materiale, a a încât unele s miroase, unele s supere pupila prin scânteiere, altele s fie pipibile, dure sau mucle și cu p r de animal. Toată viața am avut idealul s fac o fabrică de jucării și lipsindu-mi instalațiile, m-am jucat cu ceea ce era mai ieftin și mai gratuit în lumea civilizată, cu materialul vagabond al cuvintelor date*” (*Ars poetica. Scrisori unei fete*, în Arghezi 1974: 102).

În poezia explicit argheziană regăsim, astfel, enunțat la metaforic principiul poetic orientat intrinsec de o finalitate mai determinată, cea *plasticizantă* spre „misterul” înțeles în dimensiunea orizontală a „miracolului” de lângă și din ființa umană, în prelungirea

¹⁴ Despre inovațiile lingvistice argheziene (identificate la nivel lexical, morfologic, sintactic) și valorile lor plastice, vezi Cioculescu (1971: 30-56). De asemenea, referitor la lexicul argotic (în special din *Flori de mucigai*) D. Micu remarcă: „și în privința materialului lingvistic utilizat, poetul procedează prin selectare riguroasă, prin extragerea expresiei ce traduce colorat, sugestiv, sensibilitatea specifică a lumii de la periferie, din tone întregi de gunoi lexical, aruncate deoparte. Prin străduindu-li-se pigmentul exotic, expresiile de argot sunt puse să comunice când izbucniri impetuoașe, când mici și delicate interioare” (Micu 1965: 162). Autorul aproximează, de fapt, chiar modul în care sunt funcționalizate textual aceste expresii lingvistice argotice.

concrete ei lumii. Miracolul se infuzează cu această materialitate, devenind paradoxal perceptibil-imperceptibil.

3.2. Opera lirică argheziană ilustrează această intenție plasticizantă care orientează creația de sens, intenție formulată explicit, așa cum am demonstrat mai sus, în textele teoretice ale poetului. Figurarea concretului culminează chiar cu o exaltare a senzorialului în imagini instituite printr-o dinamică a materializării abstracțiunilor, a concretizării impalpabilului. Iubirea, dorirea, temporalitatea, spațiul interior-subiectiv etc. primesc consistență și sunt situate, astfel, în același plan de existență cu concretul senzorial.

De exemplu, în unele poeme, chiar interioritatea subiectivă a eului liric este proiectată într-o zonă a spațialității concrete, interferând cu spațiul obiectiv și instituindu-se, astfel, o entitate semnificativ poetică inedită – spațialitatea sufletului-parc (*Toamnă și Târziu de toamnă*). Temporalitatea se subiectivizează în unele poeme sau chiar se erotizează, devenind instanță perceptibilă a lumii poetice (*Despărțire*). Astfel, lumea experienței în dimensiunea ei concret-senzorială este reconstruită în text cu mijloace discursive (și devine, astfel, o altă lume, de o esență radical diferită și cognoscibilă exclusiv prin modul de cunoaștere specific poetic) și, mai mult decât atât, este îmbogățită prin noi instanțe perceptibile. „Realități” impalpabile ale temporalității (subiective) sau ale interiorității eului (durerea despărțirii, conștiința ireversibilității, dorul de virtualități neîmplinite ale vieții etc.) se obiectivează și se materializează, devenind repere palpabile în lumea poetică instituită.

Este frecvent în lirica argheziană construirea sensului poetic printr-o dinamică prin care nevăzutul, impalpabilul primește chipul sensibil al lucrurilor concrete, contribuind esențial la „intensificarea percepției”, la „sporirea conținutului imaginar-intuitiv sub unghiul semnificației”¹⁵ și, implicit, la instituirea unei lumi poetice de tip „sintactic”. Considerăm că această transformare în perceptibilă a imperceptibilului reprezintă un procedeu textual constitutiv al modalității instituirii sensului în textul arghezian și contribuie esențial la orientarea tipologică a procesului semantic ca finalitate plasticizantă (de tip „sintactic”).

Exegeza argheziană a remarcat deseori conjuncțiile paradoxale, oximoronice în universul liric arghezian. De exemplu, R. Michescu constată drept o coordonată fundamentală a universului liric arghezian „obsesia unei sfârșietoare antinomii de esență în structura intimă a omului” (Michescu 1986: 40), iar N. Balot, referindu-se la metafora sufletului în universul poetic arghezian, remarcă nu numai o materializare sau o spațializare a sufletului, ci și paradoxul sufletului ca topos al conjuncției oximoronice a „golului”, a „netritului” cu „excesivul”, cu „trăirea înmulțit hiperbolic”, cu „multiplicarea” (Balot 1979: 30). Astfel, „golul plin”, „chemarea-nechemare” (idem: 31), masculin-femininul (*Fătulul*), iubirea-ur sau „înfrigurarea fierbinte” (*Tinca*) etc. instituie o „logică a paradoxului în imaginarul poeziei lui Arghezi” (Balot 1979: 40).

De exemplu, în *Flori de mucigai*, imaginarul poetic pare să se definească în primul rând printr-un principiu oximoronic. Juxtapunerea și confruntarea contrariilor structurează acest univers liric. „Alianță” oximoronică identificată chiar în titlu („*flori de mucigai*”) va funcționa ca enunț nuclear metaforic, iar coerența poemelor se realizează la acest nivel de adâncime prin izomorfismul acestei metafore. Imaginile se grupează și gravitează în jurul

¹⁵ Vezi Borcil 1987.

polilor antitetici (*flori* și *de mucigai*), cei doi termeni antinomici generând, astfel, două câmpuri referențiale în interiorul fiecărui text. Sensul textual global se construiește prin integrarea acestor câmpuri antitetice. În fiecare text din acest ciclu de versuri, metafora nucleară se metamorfozează și se dezvoltă în câmpuri referențiale, iar imaginile se grupează în jurul polilor antitetici. „Flori de mucigai” se metamorfozează, astfel, în imagini în care coexistă ‘frumosul’ cu ‘grotescul’ (*Ion Ion*), ‘pionia’ cu ‘păcatul’ (*Candori*), ‘libertatea’ cu ‘detenția’ (*Galere*), ‘iubirea’ cu ‘ura’ (*Tinca, La popice*), ‘sacru’ cu ‘profanul’, ‘terestru’ cu ‘cosmicul’ (*Cântec mut*), ‘trivialul’ cu ‘sublimul’ (*Rada*) etc.

Credem că această „logică a paradoxului” instituită prin oximoron reprezintă instanțierea maximală a „logicii”-ilogice a poeziei înșelătoare, a cărei finalitate esențială este crearea (la nivelul sensului textual) a unei „lumi”, prin descoperirea unor entități transsemnificaționale. Oximoronul reprezintă o expresie a concomitenței afirmării și negării unei esențe și astfel, reprezintă o transgresare a sistemului obișnuit de semnificații și instituirea la nivelul sensului textual poetic a unor esențe semnificative unice, a unei noi cunoașterii (specific poetic) accesibilă doar din perspectiva universului de discurs propriu acestei cunoașterii (diferențiat și ireductibil în raport cu modul de cunoaștere empiric). Credem, de asemenea, că oximoronul reprezintă un principiu generator al sensului textual poetic, un procedeu constitutiv al sensului care orientează spre, și în același timp este motivat de „finalitatea plasticizantă”, care implică „intensificarea percepției” și presupune „o incompatibilitate semantică marcată” (Borcil 1987a: 188). Astfel, oximoronul reprezintă și ilustrarea maximală, prin coincidența contrariilor, a „finalității plasticizante” sau „expresive”.

4. Abordarea noastră urmărește să schițeze câteva coordonate generale pentru conturarea unui profil tipologic al operei argheziene, situându-ne prin acest demers în cadrul teoretic oferit de poetica antropologic dezvoltată pe bazele lingvisticii integrale coreiene. Orice demers de acest tip implică, în opinia noastră, cel puțin următoarele aspecte: investigarea procesului intern de instituire a sensului, proces orientat încă de la început ca finalitate discursiv-poetică (creatoare de lumi); identificarea modalităților textuale prin care se creează la nivel textual discursiv un anumit tip de model al lumii, modalități determinate și motivate de finalitatea procesului de poezie discursivă. Din aceste perspective, am identificat în opera argheziană o constantă orientare a sensului înspre refacerea analogică în text a concretului experiențial. Această orientare a sensului își subsumează și își motivează astfel procedeele textuale constitutive (ca de exemplu, dinamica concretizării abstractului, structurarea oximoronică a imaginarului) și, în același timp, relevă finalitatea plasticizantă a procesului semantic creator de sens, conturând astfel profilul tipologic al universului liric arghezian. De asemenea, mărturiile argheziene despre înelegerea poeziei (care relevă poetica sa explicit) susțin aceeași finalitate plasticizantă în crearea sensului poetic.

Bibliografie

- Arghezi, Tudor, 1931/1980, *Versuri*, vol. I, II, ediție și postfață de G. Pienescu cu o prefață de Ion Caraion, București, Editura Cartea Românească.
- Arghezi, Tudor, 1974, *Ars poetica*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
- Balot, Nicolae, 1979, *Opera lui Tudor Arghezi*, București, Editura Eminescu.

- Be teliu, Marin, 1999, *Tudor Arghezi – poet religios*, Bucure ti, Cartea Româneasc .
- Boc, Oana, 2007, *Textualitatea poetic i lingvistica integral . O abordare funcțional tipologic a textelor lirice ale lui Arghezi i Apollinaire*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.
- Boc, Oana, 2013, *Sens/sens poetic*, în „Limba român ”, nr. 5-6, anul XXIII, Chi in u, p. 75-87.
- Borcil , Mircea, 1981, *Types sémiotiques dans la poésie roumaine moderne*, în Paul Miclau, Solomon Marcus (ed.), *Sémiotique roumaine*, Bucure ti, p. 19-35.
- Borcil , Mircea, 1987, *Contribu ii la elaborarea unei tipologii a textelor poetice*, în SCL (XXXVIII), nr. 3, p.185-196.
- Borcil , Mircea, 1992, *Contribu ii la definirea tipului poetic al textelor lui Blaga*, în CL, nr. 2, p. 133-141.
- Borcil , Mircea, 1994, *Semantica textului i perspectiva poeticii*, în „Limb i literatur ”, II, 1994, p. 33-37.
- Borcil , Mircea, 1996, *Bazele metaforicii în gândirea lui Lucian Blaga*, în „Limb i literatur ”, I, 1996, p. 28-39.
- Borcil , Mircea, 1997, *Între Blaga i Co eriu. De la metaforica limbajului la o poetic a culturii*, în „Revista de filosofie”, XLIV, nr.1-2, p. 147-163.
- Borcil , Mircea, 2001, *Eugeniu Co eriu i bazele tiin elor culturii*, în „Academica”, mai-iunie, nr. 7-8, 2001.
- Borcil , Mircea, 2002, *Lingvistica integral i fundamentele metaforologiei*, în „Dacoromania”, VII – VIII, 2002-2003, Cluj-Napoca, p. 47-77.
- Cioculescu , erban, 1971, *Introducere în poezia lui T. Arghezi*, Bucure ti, Editura Minerva.
- Coseriu, Eugenio, 1971/1977, *Tesis sobre el tema “lenguaje y poesía”*, în Coseriu 1977, p. 201-207.
- Coseriu, Eugenio, 1977, *El hombre y su lenguaje. Estudios de teoría y metodología lingüística*, Madrid, Editorial Gredos.
- Coseriu, Eugenio, 1981/1997, *Linguistica del testo. Introduzione a una ermeneutica del senso*, Roma, La Nuova Italia Scientifica.
- Co eriu, Eugen, 1994, *Prelegeri i conferin e*, supliment al „Anuarului de lingvistic i teorie literar ” al Institutului de Filologie Român „Al. Philippide”, Ia i, tom XXXIII, 1992-1993.
- Coseriu, Eugenio, 2000/2002, *Prolusione. Orationis fundamenta: La preghiera come testo*, în *I quattro universi di discorso*. Atti del Congresso Internazionale „Orationis Millennium”. L’Aquila, 24-30 giugno 2000, a cura di Giuseppe de Gennaro S.I., Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, p. 24-47 i *Bilancio provvisorio. I quattro universi di discorso*, p. 524-532.
- Manolescu, Nicolae, 1871, *Teme*, Bucure ti, Editura Cartea Româneasc .
- Mich escu, Radu, 1986, *Deschidere i structur în Morgenstimmung de Tudor Arghezi*, în Coteanu 1986.
- Micu, Dumitru, 1965, *Opera lui Tudor Arghezi. Eseu despre vârstele interioare*, Bucure ti, Editura pentru Literatur .
- Oancea, Ileana, 1998, *Semiostilistica*, Timi oara, Editura Excelsior.
- T mâianu, Emma, 2001, *Fundamentele tipologiei textuale. O abordare în lumina lingvisticii integrale*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.
- T mâianu, Emma, 2013, *Tipologia textelor poetice elaborat de Mircea Borcil : semnifica ie i perspective de aplicare*, în „Limba român ”, nr. 5-6, anul XXIII, Chi in u, p. 31-43.